Aziz NESIN

MAKTAB VA OILA HAMKORLIGI

(Hikoya)

(Davomi. Boshi o‘tgan sonda)

Odamlarni sira tinchlantirib bo‘lmasdi. Qancha urinmaylik iloji yo‘q. Hamma egallab olgan o‘rnidan turib baqirib-baqirib gapirardi. Bu turishda so‘z navbati hali-beri menga yetib kelmaydi shekilli, o‘rnimdan shartta turib:

– Bir daqiqa, hurmatli xonimlar va beylar, bir daqiqa, – deya so‘z boshladim.

So‘zni boshlashga boshladim-u davomiga nima deyarimni bilmasdan so‘zimni yanada diqqat bilan tinglashlari uchun Nasriddin Xo‘janing bir latifasini ham qo‘shib o‘tdim. Oxiri esimga kelmaganidan yarmiga kelganida:

– Yakunini o‘zingiz yaxshi bilasizlar, – dedim.

Ular gapimga quloq solishmayotgandi. Navbat boshqa birovga o‘tib ketmasaydi. Ular, ayniqsa o‘qituvchilar chamamda meni maktabda olib borilayotgan ishlarga qarshi deb o‘ylashyapti, agar shunday bo‘lsa qizimni sinfida qoldirib yuborishmasaydi, deya qo‘rqdim.

– Bolalarimiz sinfdan sinfga o‘ta olishmasa, barcha ayb ota-onalarda, – dedim. – Bolalarining taqdiridan bexabar ota-onalar. Hattoki farzandi qaysi maktabda, nechanchi sinfda ta’lim olishayotganini ham bilmaydigan otalar bor. – Yanada jo‘shib gapira ketdim. O‘qituvchilar meni olqishlashdi.

Oq sochli ayol:

– Kech kirib qoldi, – dedi, – xo‘p desangizlar qolgan gaplarni keyingi yig‘ilishda suhbatlashsak.

– Hurmatli ustoz, o‘zi endi so‘z boshlagandim axir, – dedim.

Maktabdan chiqarkanmiz, o‘qituvchilar menga minnatdorlik bildirishdi.

Uyga kirib borishim bilan xotinim:

– Nega bunchalik kech kelyapsiz, qayerlarda yurgandingiz o‘zi, – deya o‘shqirdi. Soatga qarasam, o‘nta kam yetti...

– Maktabga, yig‘ilishga bordim, – dedim. – Shunday zo‘r gapirdim, asti qo‘yaverasan, hamma meni olqishladi. Bilasanmi nima dedim, eshit, shartta o‘rnimdan turib ota-onalar bolasining o‘qishi bilan qiziqishmaydi, farzandlari sinfdan sinfga o‘tolmay qolib ketguday bo‘lsa, aybni darrov ustozlarga to‘nkashadi, dedim.

Qizim aftini bujmaytirib:

– Yo tovba, dada, – dedi, – barcha o‘qituvchilar, yana dadangiz kelmadimi, deya so‘rashdi. Nega kelmadingiz yig‘ilishga?

Ayolim battar g‘azablandi:

– Kap-katta odam bolaning oldida yolg‘on gapirishga uyalmaysizmi, – dedi. – Kechgacha ko‘chada daydiysiz, yana kamiga uyga kelib yolg‘on gapirishingizga qarang. Tovba, maktabmish, yig‘ilishmish-a...

– Bordim axir, qizalog‘im, – dedim, – hattoki so‘zga ham chiqdim.

Qizim:

– Men o‘sha yera edim, dada, – dedi.

– Sen Horhor qizlar umumta’lim maktabida o‘qimaysanmi?

– Dadajonn-n, – dedi cho‘zib, – qanaqa Horhor, men Beyazid litseyining bitiruvchisiman.

Ayolim:

– Aa-a, – dedi angrayib, – Modern kollejga bormayapsanmi?

– Uff, oyi, sizam boshlamang, u yerdan ketganimga bir yildan oshdi.

– Tarbiyasiz! – deya tanbeh berdim. – Odam ota-onasiga qayerda, nechanchi sinfda o‘qiyotganini aytmaydimi axir? E yaramas, bu zamon bolalarida ota-onaga hurmat-purmat degan narsa qolmagan...

Turk tilidan Rahmat BOBOJON tarjimasi.

Ta’kid

KITOBXONLIK MADANIYATI – MADANIYATLAR MAG‘ZIDIR

Taraqqiyot sur’ati yuqori davrimizda kitob va kitobxon mavzusining yanada dolzarblashayotgani ikki jihatdan muhim: yaxshi tomoni, mutolaa ehtiyoji yuksalib, shaffoflashayotir, xavotir tarafi esa ommaviy kitobxonlik susayib, betiyiq kitoblar rastalarda ko‘paymoqda.

Kitob − laganbardorlik qilmaydigan do‘st. Uning inson kamolotidagi o‘rnini boshqa hech bir vosita bosa olmaydi. Shunday ekan, bugun ana shu do‘st bilan bog‘liq holda ko‘p tilga olinayotgan kitobxonlik qanday mezon va talablarni qamrab oladi? O‘zi, aslida, kitobxonlik madaniyati qanday bo‘lishi kerak?

Kitob bashariyatning, jumladan, millatning, alohida shaxsning hayotida, takomilida qanchalar muhim o‘rin tutishi, uning o‘rnini hech bir vosita bosa olmasligi kunday ravshan. Olloh o‘zining mislsiz qudratini namoyish etish uchun olamni, olamlarni, ularning gultoji sanalmish odamni yaratar ekan, uning yashash tarzi yo‘l-yo‘riqlarini ham kalom − kitob tarzida o‘z elchilari orqali yuborgan, bu muqaddas kitoblarsiz bashariyat tamadduni tarixini tasavvur etish mumkinmi? Aslo! Yer yuzidagi turli mamlakatlar, millatlarning kitobat tarixini ko‘z oldingizga keltiring, o‘sha yurt xalqlari, millatlari tarixi, ularning tafakkur darajasi, o‘y-mushohadalari, orzu-intilishlari, topganlari va yo‘qotganlari, kuchli hamda ojiz jihatlari, quvonch-u qayg‘ulari − barcha-barchasi o‘sha kitoblar sahifalarida muhrlanib qolgan.

Shukrki, ko‘plab turkiy uluslar qatori biz, o‘zbeklarning turli davrlarda turli xil yozuvlarda muhrlanib qolgan olamga ko‘z-ko‘z qilgulik boy yozma yodgorliklarimiz bor. Bebaho tarixiy, diniy, ilmiy, adabiy asarlar yozib qoldirgan yurtdoshlarimiz bilan har qancha faxrlansak arziydi.

Azaldan xalqimizda, ayniqsa, adabiy-badiiy did nihoyatda yuksak bo‘lgan, turkiy, forsiy, arabiy tildagi asarlar birday o‘qilavergan, hadisxonlik, yassaviyxonlik, sa’diyxonlik, bedilxonlik, navoiyxonlik keng urf bo‘lgan, so‘z san’atiga shaydolik tufayli bo‘lsa kerak, odamlar hatto bozorda oldi-sotdini ham she’riy tilda vazn va qofiyaga solib ado etishgan, tabobatga, odob-axloqqa, ilm-fanga oid yo‘l-yo‘riqlar ham she’riy yo‘lda bitilgan.

Kitobxonlik madaniyati tabiiy ravishda o‘zgaruvchan, toblanuvchan hodisadir. Uning o‘zgaruvchanligi davr, zamon va makon bilan chambarchas bog‘liq. Inson o‘zi yashaydigan jamiyatning bir bo‘lagi hisoblanadi. Shunday ekan, u istaydimi-yo‘qmi, shu jamiyatning ob-havosidan bahra olib yashaydi. To‘la bahra olish uchun unda boxabarlik ishtiyoqi bo‘lmog‘i zarur. Boxabarlikni esa mutolaasiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. BUGUN farovon, go‘zal va to‘kis yashash uchun inson O‘TMISh va KELAJAKni bilishga, anglashga ehtiyoj sezadi – bunga ham faqat mutolaa orqali erishadi. Bugungi kitobxonlik madaniyati mezonlari mazkur tushunchalar doirasida gavdalanadi.

Mutolaa – inson ehtiyojlarining gultoji. Kitobxon, kitobsevar, kitobparvar, kitobyig‘ar… Bular ana shu ehtiyojning pillapoyalaridir.

– Kitobxon va ijodkor bir-birini to‘ldiradi. Yozuvchining kitobxonlik darajasi uning asarlariga ko‘chib, keng kitobxonlar orasidan aynan o‘z darajasidagi mutolaa shinavandalarini topadi. Bugun aksariyat badiiy asarlarning saviya jihatidan qoniqarsiz holatda ekani yozuvchilarning kitobxonlik darajasi sustligi bilan bog‘liq. Tajribadan ayonki, yozuvchilarning tafakkur ko‘lami, saviyasi ularning kitobxonlik darajasidan yaqqol dalolat berib turadi. Turkiy tilda eng “ko‘p va xo‘b” yozgan Navoiyga noyob iste’doddan tashqari kitobxonlik bobida teng keladigan shoir mumtoz adabiyotimiz tarixida bormi? Menimcha, yo‘q.

“Abdulla Qahhor arxivi katalogi”ni varaqlab ko‘ring. Adib keksa va xasta bo‘lishiga qaramay, umrining oxiriga qadar adabiy jarayondagi har bir yangilikni kuzatib, ular haqidagi mulohazalarini yondaftariga qayd qilib, ayrimlarini matbuotda maqola tarzida e’lon qilib borgan. Shaxsiy kutubxonasida o‘zi sinchiklab mutolaa qilgan jahon adabiyoti, adabiyotshunosligi, falsafasi, ruhshunosligiga oid noyob kitoblar son-sanoqsiz…

Kitob tanlash – anglab bo‘lmas sehrlarga boy ruhiy jarayon. To‘g‘ri, yoqtirgan asarlariga qarab odamning kimligini bilish mumkin. Lekin bunday yondashuv mutlaq hukm-xulosa chiqarish uchun asos bo‘lolmaydi. Chunki kitob tanlashning sabablari ko‘p: mutaxassislikka ko‘ra o‘qiladigan kitoblar bor, kimdir o‘tkinchi qiziqishlaridan kelib chiqib kitob izlaydi. Shunchaki vaqt o‘tkazish uchun, shuur-tafakkurga dam berish, atayin chalg‘ish maqsadida o‘qish mumkin.

Hammamiz kitob o‘qishning foydali ekanligini eshitganmiz. Lekin uning foydaliligi aynan nimada? Mutolaa tinglash qobiliyatini rivojlantiradi. Qanchalik g‘alati tuyulmasin, kitob o‘qish tinglash qobiliyatini oshiradi, boshqalarni oson tushunishga yordam beradi. Bu ayniqsa kitobni ovoz chiqarib o‘qiganda yanada samarali bo‘ladi. Mutolaa ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Obafemi Avolau universiteti pedagoglari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mashg‘ulotlariga mavzuli komikslarni kiritishganida, suratlar va so‘zlar aralashmasi bolalarning ijodkorlik qobiliyatlarini oshirishini aniqlashdi. Kitoblar kattalarga ham ana shunday ta’sir ko‘rsatadi.

Darhaqiqat, kitob tanlashda, tanlab o‘qishda gap ko‘p. Ayniqsa, adabiyotning o‘zida xilma-xil oqimlar, tamoyillar, tur va va janrlar, usul va uslublar uchun eshiklar keng ochib qo‘yilgan zamonda!

Oqila TO‘RAQULOVA,
Alisher Navoiy nomidagi
ToshDO‘TAU dotsenti